

Rondetafelgesprek Geopolitieke en veiligheidsontwikkelingen in het Koninkrijk, 3 april 2024

Blok 1: Geopolitieke ontwikkelingen in de Caribische regio, met als aandachtspunten veiligheid en buitenlandse inmenging

Bijdrage prof. em. dr. Gert Oostindie (Universiteit Leiden)

Het Koninkrijk der Nederlanden ligt niet alleen in Europa maar ook in de Cariben. De landen van het Koninkrijk zijn krachtens het uit 1954 daterende Statuut autonoom – een ambivalent en inmiddels in veel opzichten achterhaald begrip, maar dit terzijde. Zeker is dat krachtens dat Statuut de Koninkrijksregering verantwoordelijk is voor een aantal zaken, waaronder buitenlandse betrekkingen, defensie en het waarborgen van deugdelijk bestuur. Ook daarom is het goed dat de vaste commissie voor Koninkrijksrelaties zich verdiept in de geopolitieke ontwikkelingen in de Caribische regio. Daartoe behoort uitdrukkelijk ook de ondermijning van rechtsstaat en bestaanszekerheid in de hele regio door internationale criminaliteit; dit komt in blok 2 aan de orde. In deze bijdrage beperk ik mij, als gevraagd, tot veiligheid en buitenlandse inmenging.

De Caribische regio – in de regel gedefinieerd als alle Caribische eilanden, plus de drie Guiana's, waaronder Suriname – zijn een koloniale creatie, tot 1900 gedomineerd door Europese mogendheden, sindsdien door de Verenigde Staten. Na 1945 volgde een nieuwe ronde van dekolonisatie, die tot gevolg had dat weliswaar het grootste deel van de regio nu uit onafhankelijke staten bestaat, maar dat er nog steeds Amerikaanse, Britse, Franse en Nederlandse niet-soevereine gebieden zijn. Het is onwaarschijnlijk dat dit zal veranderen; vrij gekozen non-sovereiniteit wordt door de Verenigde Naties als acceptabele uitkomst van het dekolonisatieproces beschouwd, de bevolkingen van deze gebieden kiezen in overgrote meerderheid voor bestendiging van deze status, en de voormalige kolonistoren gaan daarin mee. Voor al die mogendheden betekent dit dat zij een antwoord moeten vinden voor wat wel wordt aangemerkt als de *contingent liabilities* van deze postkoloniale verhouding – denk aan de verantwoordelijkheid voor hun veiligheid, sociaaleconomische en ecologische bestaanszekerheid, het functioneren van democratie en het waarborgen van deugdelijk bestuur, denk ook aan legale en illegale migraties.

Waar de Amerikanen en Fransen hun aanwezigheid in de Caribische regio steeds mede op geopolitieke gronden hebben willen continueren, geldt dat minder voor het Verenigd Koninkrijk en zeker voor Nederland, dat tussen in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw alles deed om na Suriname (1975) ook de Nederlandse Antillen te verleiden het recht op onafhankelijkheid te verzilveren. Als bekend stuitte dit op de Antilliaanse weigering dit spel mee te spelen, maar overigens ook wel op een zekere Amerikaanse druk om aanwezig te blijven; daarom is het Koninkrijk nog steeds trans-Atlantisch. En dus draagt ook de Koninkrijksregering verantwoording voor de veiligheidssituatie in de Cariben en in het bijzonder voor de Nederlands-Caribische eilanden.

Die situatie is niet zonder risico's. Op de langere termijn gaat het om vragen rond de levensvatbaarheid van een ontwikkelingsmodel dat vrijwel volledig is gebaseerd op toerisme en, in samenhang hiermee, de uitermate bedreigende klimaat- en milieuproblematiek. Daarnaast tekent zich al decennia een groeiende kloof af tussen de soevereine en niet-soevereine landen van de regio, waarbij de laatste categorie aanmerkelijk beter af is in termen van levensstandaard, kwaliteit van democratie, rechtsstelsel en bescherming van mensenrechten, en migratievrijheid. Op de kortere termijn zijn er een aantal concrete risico's. Dit zijn naar mijn inzicht de belangrijkste:

- Ondermijning door internationale criminaliteit. Pro memorie, dit is voor blok 2, maar hier ligt evident een urgente taak voor de Koninkrijksregering, in samenwerking met de Nederlands-Caribische landen en openbare lichamen.

- Internationaal terrorisme. Het is gelukkig nog nauwelijks aan de orde geweest, maar evengoed: vliegtuigen, grote hotels en vooral *cruise ships* vol westerse toeristen zijn een moeilijk te beveiligen potentieel doelwit voor terroristen van welke achtergrond ook. Een of enkele geslaagde acties zouden een desastreuze impact hebben op het toerisme en daarmee een economische ineenstorting tot gevolg kunnen hebben.
- De herleving van de Koude Oorlog. Tussen 1959 en de ineenstorting van het Sovjetblok rond 1990 was het communistische Cuba een belangrijke pion, dan wel speler, in de Koude Oorlog. Dat leek verleden tijd te worden, maar het liep anders. Het Cubaanse regime heeft zich weten te handhaven, door een combinatie van beperkte economische hervormingen en (vooral) politieke repressie. De opkomst van Hugo Chávez (1999-2013) en zijn opvolger Nicolás Maduro (2013-nu) in ons buurland (!) Venezuela bezorgde Cuba een nieuwe bondgenoot. Zowel Cuba als Venezuela staat er economisch zeer slecht voor, resulterend in dramatische emigratiecijfers en politieke repressie; de internationale aantrekkingskracht van deze socialistische c.q. communistische modellen is dan ook te verwaarlozen. In de hedendaagse context van een Koude Oorlog 2.0 is er echter wel sprake van hernieuwde ondersteuning van beide regimes door Rusland en in mindere mate China. Dat levert zeker in het geval van Venezuela een direct veiligheidsrisico op voor de Benedenwindse Antillen. Chávez en Maduro hebben wel eens gezinspeeld op militaire agressie, maar dat was en is onwaarschijnlijk aangezien dat weliswaar géén NATO-actie zou oproepen, maar wel van Nederland en waarschijnlijk – en dan belangrijker – ook van de V.S. In deze context moet ook de verontrustende Venezolaanse (nu nog verbale) agressie richting Guyana worden vermeld. Overigens is het niet helemaal uitgesloten dat de aanstaande verkiezingen (28 juli) het einde betekenen van de periode-Chávez-Maduro – maar gezien alle repressie is dat niet waarschijnlijk.
- China heeft zich de laatste decennia economisch en daarmee ook geopolitiek laten gelden in de regio – zeker ook in Suriname, gezien de grondstoffen daar. De Chinese aanwezigheid op de Nederlands-Caribische eilanden is ook toegenomen, maar in mindere mate dan in de onafhankelijke staten die menigmaal geen alternatief vonden voor Chinese investeringen die per definitie een geopolitieke dimensie krijgen. Niettemin een kwestie om in de gaten te houden.
- De Haïtiaanse crisis houdt al vele decennia aan, om niet te zeggen: al twee eeuwen. Deels is die crisis toe te schrijven aan een lange geschiedenis van buitenlandse ondermijning van deze eerste vrije zwarte republiek in de Amerika's, deels aan een al even lange traditie van bestuurlijke onmacht en ook corruptie, deels aan natuurrampen (aardbevingen en orkanen van ongekende schaal). Sinds lang is Haïti het armste land op het westelijk halfrond. Maar daar is de laatste decennia een factor van (drugs)criminaliteit en intern geweld bijgekomen die het land nu in een uitzichtloze situatie lijkt te hebben gebracht. Er zijn in de twintigste eeuw talloze interventies geweest, aanvankelijk vooral door de V.S., later ook in V.N.-verband – in 1995 deden hier ook Nederlandse blauwhelmen aan mee. Het heeft niet geleid tot economisch herstel en de opbouw van een levensvatbare democratie. De situatie op dit moment is zeer ernstig en kan verder escaleren. Het handelingsperspectief is onduidelijk en in de wereldpolitiek zijn er totaal andere prioriteiten. Het ligt niet voor de hand dat de E.U. hier het voortouw neemt, dus evenmin dat het Koninkrijk hierin een belangrijke rol zal spelen.
- Wat de Cubaanse, Haïtiaanse en Venezolaanse crises gemeen hebben is dat zij resulteren in emigratiestromen die alleen maar groter zouden worden als de landen zelf die migraties zouden toestaan of bevorderen en als potentiële bestemmingslanden de komst van deze migranten zouden faciliteren. Daar is geen sprake van. Ook de huidige migratiestromen

roepen al stevige politieke weerstand op in de favoriete bestemmingslanden, de V.S. en enkele Latijns-Amerikaanse staten. Het aandeel van de migranten die hun toevlucht nemen tot de Nederlands-Caribische eilanden is in het grote geheel te verwaarlozen, maar telt gezien de geringe omvang van de eilandelijke bevolkingen juist sterk mee. Dit levert nu twee kwesties op, enerzijds een onbekend maar aanzienlijk aantal illegalen op de eilanden, anderzijds ook internationale kritiek op de wijze waarop de opvang van vluchtelingen wordt geregeld. Maar hier speelt op de achtergrond een groter veiligheidsrisico voor de Benedenwindse eilanden: gezien de geringe vaarafstand vanuit Venezuela zou het regime daar een voor de eilanden ontwrichtende 'bootvluchtelingencrisis' kunnen ensceneren. Dat niet helemaal ondenkbare scenario zou niet in het belang zijn van de eilanden of het Koninkrijk; en dat noopt tot een voorzichtige opstelling v.a.v. het regime in Caracas.

Tot slot, en terugkomend bij de openingszinnen over het Statuut. Er is een Koninkrijksregering, maar geen controlerend Koninkrijksparlement. Uw commissie controleert de *Nederlandse* regering, die de facto ook de rol van *Koninkrijksregering* speelt, waarmee ik overigens niet wil afdoen aan het belang van de gevolmachtigde ministers van Aruba, Curaçao en Sint Maarten in de Rijksministerraad. Het lijkt me belangrijk dat u zich ook in dit verband bewust bent van het democratisch deficit – en de belangen van het Koninkrijk niet verengt tot Nederlandse belangen. De zes eilanden zijn in hoge mate afhankelijk van wat in Den Haag wordt beslist. Dat schept ook in dit opzicht verplichtingen, te beginnen met het meewegen van wat dáár wordt gezien en gezegd.